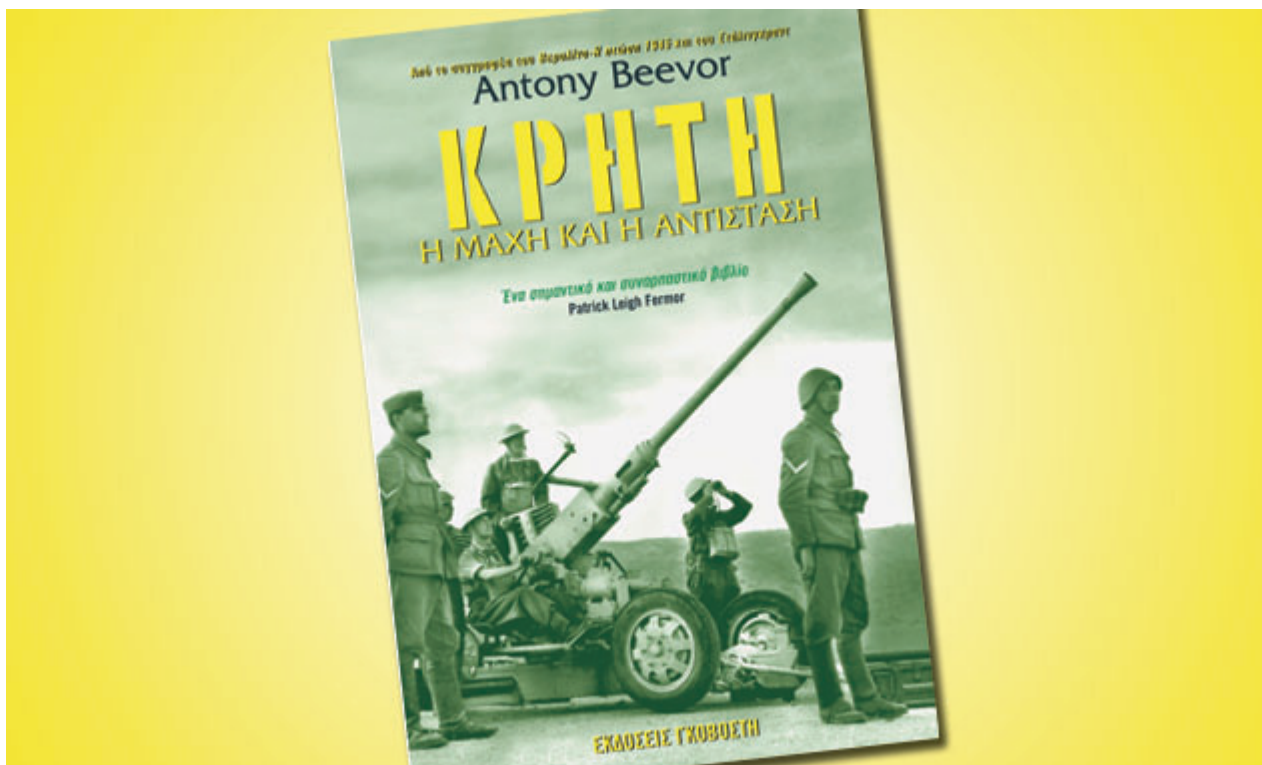
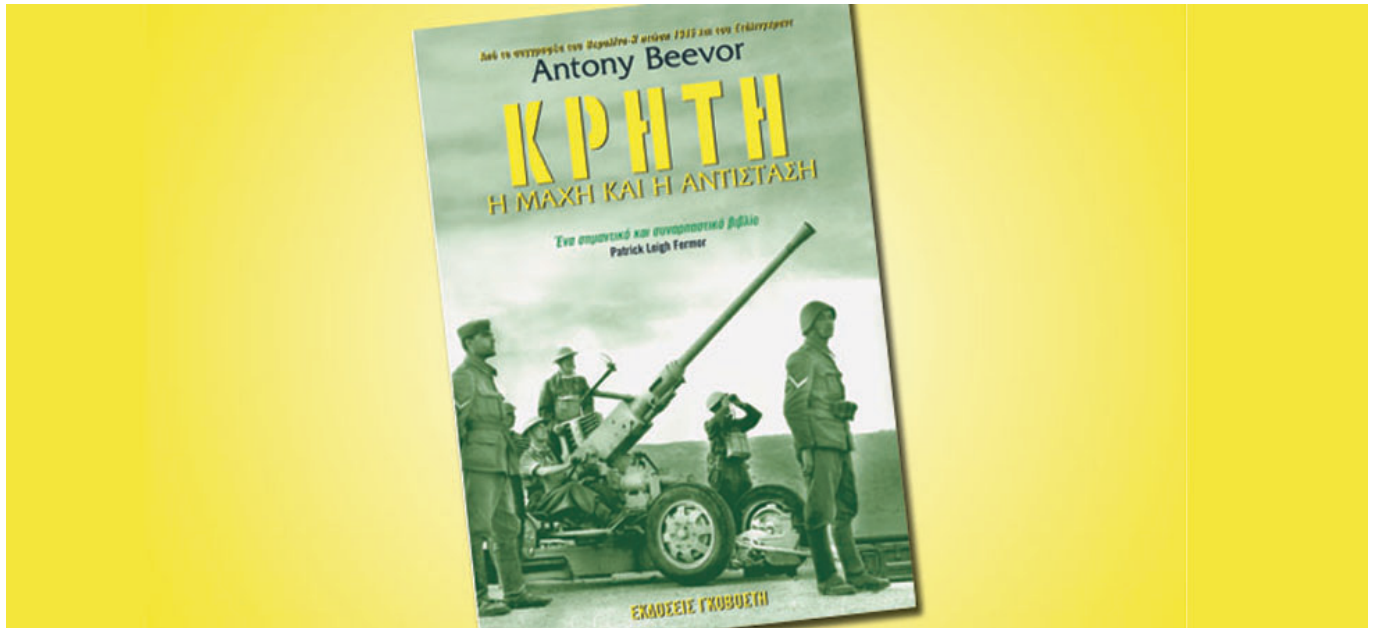

Κρήτη: η μάχη και η αντίσταση (Β')

[Επιστήμες](#) / [Ιστορία](#)

Συνεχίζουμε την αναφορά μας στη μάχη του Γαλατά, όπως την περιγράφει στο βιβλίο του ο Antony Beevor:

Η επίθεση στα Χανιά ήταν μάλλον το αποκορύφωμα της δράσης του Richthofen πριν το VIII Σώμα Αεροπορίας αποσυρθεί προκειμένου να προετοιμαστεί για την Επιχείρηση Μπαρμπάρσα. Αν οι Κρητικοί χρειάζονταν κάτι που να τους θυμίζει την οργή τους όταν οι γερμανικές

αρχές προσπαθούσαν να αποκτήσουν φίλους μεταξύ τους κατά τη διάρκεια της κατοχής, αυτό το κάτι τους το προσέφερε εκείνο το απόγευμα. Ο πληθυσμός έφυγε προς τα γειτονικά χωριά όπου οι ντόπιοι επιδεικνύοντας πραγματική κρητική φιλοξενία, τους μάζεψαν και τους φρόντισαν χωρίς δεύτερη σκέψη.

Λίγες ώρες μετά την αποχώρηση των βομβαρδιστικών, ο Frey-berg και οι επιτελείς του στο Στρατηγείο της Creforce εγκατέλειψαν το λατομείο και κινήθηκαν στη νότια πλευρά του Κόλπου της Σούδας. Όλοι βοήθησαν. Το Ουαλικό Σύνταγμα, το οποίο βρισκόταν ακόμη σε απόλυτη τάξη, διηύθυνε την κυκλοφορία, ενώ ένας Αυστραλός Συνταγματάρχης του πυροβολικού οδήγησε ένα φορτηγό ενάμισι τόνου μέσα από τις παρυφές της φλεγόμενης πόλης.

Νωρίς το πρωί της Κυριακής της 25ης Μαΐου, ο Πτέραρχος Student προσγειώθηκε στο Μάλεμε2 – αυτοί που τον γνώριζαν τον βρήκαν γερασμένο μέσα σε διάστημα μιας εβδομάδας. Το δημιούργημά του, η Μεραρχία Αλεξιπτωτιστών είχε χάσει τους μισούς άνδρες της.

Το ίδιο πρωί, με τη μυρωδιά των καμένων κτηρίων των Χανίων να αναδίδεται, οι άνδρες του 3ου Συντάγματος Αλεξιπτωτιστών στην Κοιλάδα της Φυλακής άκουγαν το ραδιοφωνικό σταθμό του Βερολίνου που επιτέλους ανακοίνωνε την εισβολή στην Κρήτη. Για τους άνδρες του Heydte ήταν η πρώτη ένδειξη ότι οι επίσημοι στην πρωτεύουσα ήταν βέβαιοι για τη νίκη. Ως επιβεβαίωση αυτού, στο πρότυπο ιστορικού δράματος, κατέφθασε ένας αγγελιαφόρος για να πει ότι είχαν έρθει σε επαφή με μια περίπολο ορεινών καταδρομέων η οποία προωθούνταν από το Μάλεμε. Διοικητής της περιπόλου ήταν ένας υπολοχαγός με τον απροσδόκητο τίτλο του Κόμητα Bullion. Ήταν, σύμφωνα με το φανατικό λάτρη των γενεαλογιών Heydte, απόγονος «του Βουργουνδού ιππότη ο οποίος είχε βαδίσει ανατολικά ως σταυροφόρος πριν από οκτακόσια πενήντα περίπου χρόνια και είχε παραλάβει το στέμμα της Ιερουσαλήμ».

Οι ορεινές μονάδες συγκεντρώνονταν για να επιτεθούν στο Γαλατά από το νότιο αλλά και από το δυτικό πλευρό. Στο δυτικό πλευρό μεταξύ του Γαλατά και της θάλασσας, το 18ο Νεοζηλανδικό Τάγμα δέχθηκε επίθεση με όλμους και πολυβολισμούς από τα Messerschmitt. Ως το μεσημέρι μπορούσε κανείς να παρατηρήσει τα γερμανικά στρατεύματα να κάνουν ελιγμούς προετοιμαζόμενα για επίθεση, ενώ, στις τέσσερις το απόγευμα, μια δωδεκάδα στούκας άρχισε να βομβαρδίζει το Γαλατά. Λίγο αργότερα, οι αλεξιπτωτιστές του Ramcke και μέρος του 100ού Ορεινού Συντάγματος του Συνταγματάρχη Utz, ξαφνικά επιτέθηκαν στο 18ο Τάγμα. Ο κρότος των πυροβολισμών που έκαναν τα τουφέκια «έφτασε να γίνει βρυχηθμός». Επίσης, αυξήθηκε και η συχνότητα ρίψεως όλμων σε έξι περίπου

βολές το λεπτό σε κάθε λόχο. Γύρω από το χωριό οι αδέσποτες σφαίρες μαστίγωναν τα φύλλα των ελαιόδεντρων κόβοντας κλαδάκια και κλώνους.

Ο Kirpenberger προχώρησε μπροστά για να παρατηρήσει τη μάχη. Μάλλον ήταν ο μόνος ανώτατος αξιωματικός στην Κρήτη που το έκανε αυτό. «Σε ένα βαθούλωμα, το οποίο είχε σχεδόν καλυφθεί από χαμόκλαδα, συνάντησα μια ομάδα γυναικόπαιδων που είχαν κουρνιαστεί σαν μικρά πουλιά. Με κοίταζαν αμίλητοι με μαύρα φοβισμένα μάτια». Ο Γαλατάς απειλούνταν και από τις δύο κατευθύνσεις. Η επίθεση στην Ομάδα του Russell στη νότια πλευρά της πόλης ήταν κι αυτή σφοδρή, αλλά πρώτα διασπάσθηκε η Αμυντική Τοποθεσία του 18ου Τάγματος στην ακτή. Στις έξι, ο λόχος που βρισκόταν στα δεξιά υπερφαλαγγίσθηκε από τους άνδρες του Συνταγματάρχη Ramcke. Έγινε μια αντεπίθεση με τις εφεδρείες του τάγματος, που μεταξύ των άλλων, συμπεριελάμβανε τον ιερέα, γραφείς, ορντινάντσες –οποιοδήποτε μπορούσε να κρατήσει όπλο– έχοντας επικεφαλής το διοικητή τους, τον Αντισυνταγματάρχη Gray, η οποία όμως απέτυχε.

Εν τω μεταξύ το Σύνθετο Τάγμα είχε διαλυθεί μέσα στον πανικό παρ' όλο που βρισκόταν στη δεύτερη γραμμή. «Πίσω, πίσω!» φώναξαν κάποιοι από τους άνδρες του. «Έρχονται, και είναι χιλιάδες». Για άλλη μια φορά οι τραυματίες, οι οποίοι ήταν περί τους διακόσιους αυτή τη φορά, έπρεπε να μεταφερθούν. Μια γερμανική διείσδυση στον παραλιακό δρόμο που οδηγούσε στα Χανιά εμποδίστηκε από ένα μέρος του 20ού Τάγματος, το οποίο ευτυχώς είχε προωθήσει ο Inglis. Η κατάρρευση όμως επεκτάθηκε στην άλλη άκρη της τοποθεσίας. Στο λόφο με τα στάρια που βρισκόταν στη γωνία όλου του θύλακος του Γαλατά, ο λόχος διαλύθηκε αφού ο Kirpenberger είχε απορρίψει δύο αιτήματα για υποχώρηση. Τότε ήταν που αποσυντέθηκε η Τοποθεσία Αμύνης του 18ου Τάγματος σε όλο της το μήκος. Ο Kirpenberger έκανε μεγάλα βήματα φωνάζοντας: «Πολεμήστε για τη Νέα Ζηλανδία!», αρπάζοντας τους άνδρες που είχαν υποχωρήσει μέσα από το χωριό. Οι προσπάθειές του όμως πήγαν χαμένες. Η μόνη ελπίδα να αποφύγουν την άτακτη φυγή ήταν να υποχωρήσουν στο λόφο ο οποίος βρισκόταν μεταξύ του Γαλατά και του Δαράτσου.

Ο Ταξίαρχος Inglis, συνειδητοποιώντας την κατάσταση από το θόρυβο παρά από αξιόπιστη πληροφόρηση, προώθησε ενισχύσεις. Πρώτη κατέφθασε η μπάντα της 4ης Ταξιαρχίας, ακολούθησε μια διμοιρία σκαπανέων ανιχνευτών και το μουσικό σύνολο Kiwi3. Αυτοί κατέλαβαν θέσεις πίσω από μια ξερολιθιά που είχε κατεύθυνση από βορρά προς νότο.

Δεν είχαν υποχωρήσει όλοι οι αμυνόμενοι. Η Δύναμη Russell είχε παραμείνει αποκομμένη στη νοτιοδυτική γωνία του Γαλατά. Ο Kirpenberger, μη θέλοντας να τους εγκαταλείψει, και όντας βέβαιος ότι οι Νεοζηλανδοί θα έπρεπε να χτυπήσουν

σκληρά και απρόσμενα τους Γερμανούς έτσι ώστε να κερδίσουν την καθυστέρηση που χρειάζονταν, αποφάσισε να εξαπολύσει μια άμεση αντεπίθεση. Η βασική του δύναμη θα αποτελούταν από δύο λόχους Νεοζηλανδών του 23ου Τάγματος, «κουρασμένους, αλλά έτοιμους και αποφασισμένους για μάχη».

Με την πίπα στο στόμα, είπε στους δύο διοικητές λόχων ότι θα έπρεπε να επιτεθούν για να σπρώξουν πίσω τους Γερμανούς, διαφορετικά θα κατέρρευε όλο το μέτωπο. Οι δύο λόχοι έβαλαν τις λόγχες στα όπλα τους και περίμεναν. Ο νεαρός υπαξιωματικός Sandy Thomas κοίταξε τη διμοιρία του. «Όλοι έμοιαζαν να είναι σε ένταση και ήταν βλοσυροί. Αναρωτιόμουν αν φοβόντουσαν όπως εγώ, αν τα λαρύγγια τους είχαν στεγνώσει, κι αν το στομάχι τους ήταν σφιγμένο ή ανακατευόταν. Ήλπιζα, επειδή ένιωθα ότι με κοίταζαν, πως έμοιαζα τόσο ψύχραιμος όσο και εκείνοι. Ξαφνικά σκέφτηκα ότι αυτή θα ήταν η μεγαλύτερη στιγμή της ζωής μου».

Ένας άλλος αξιωματικός θυμόταν ότι «ο Κίρ περπατούσε πάνω κάτω δίνοντας κουράγιο στον καθένα». Σουρούπωσε γρήγορα. Δύο από τα ελαφρά τεθωρακισμένα του 3ου Συντάγματος Ουσάρων έκαναν την εμφάνισή τους στο δρόμο. Ο Roy Farran, ο επικεφαλής τους, ξεπρόβαλε από έναν πυργίσκο και ρώτησε αν μπορούσαν να βοηθήσουν. Ο Kirpenberger τους καλωσόρισε και του είπε να πάνε να ρίξουν μια ματιά στο Γαλατά. Οι δύο πεπαλαιωμένες και καταπονημένες μηχανές ξεκίνησαν αγκομαχώντας για το χωριό, ξερνώντας στα παράθυρα των σπιτιών των δύο πλευρών του δρόμου τις σφαίρες από τα πολυβόλα τους. Φτάνοντας στην πλατεία του χωριού, όπου υπήρχε μια ασυνήθιστα ψηλή εκκλησία, το δεύτερο τεθωρακισμένο χτυπήθηκε στον πυργίσκο από ένα αντιαρματικό όπλο. Ο αρχηγός του πληρώματος και ο οδηγός του τραυματίστηκαν.

Τα δύο τεθωρακισμένα επέστρεψαν στον Kirpenberger. Το κεφάλι του Farran ξεπρόβαλε στην κορυφή του πυργίσκου. «Το μέρος είναι γεμάτο από Jerries⁴, προσπάθησε να φωνάξει ώστε να ακουστεί μέσα από το θόρυβο που έκανε η μηχανή. Ο Kirpenberger τον ρώτησε αν σκόπευε να ξαναπάει στο χωριό καλύπτοντας το πεζικό. Ο Farran απάντησε καταφατικά, αλλά πρώτα έπρεπε να βγάλει έξω τον οδηγό και το δεκανέα που είχαν τραυματιστεί στο δεύτερο τεθωρακισμένο. Όταν έγινε αυτό, ο Farran πήρε λίγο πιο κάτω τους δύο Νεοζηλανδούς, που προσφέρθηκαν εθελοντικά να πάρουν τη θέση τους, για να τους κάνει μια βασική εκπαίδευση.

Ο λοχαγός Michael Forrester, πήρε ένα τουφέκι και μια ξιφολόγχη -τον αναγνώριζες εύκολα από τα ξανθά μαλλιά του αφού είχε χάσει το πηλήκίό του στο Ροζ Λόφο- και συντάχθηκε στις τάξεις του 23ου. Οι Έλληνες που είχε υπό τη διοίκησή του είχαν σκοτωθεί ή διασκορπισθεί. Πρόσεξε ότι η δύναμη του

Kirpenberger αυξανόταν ολοένα. Άρχισαν να εμφανίζονται άνδρες από όλες τις κατευθύνσεις καθώς είχαν διαδοθεί τα νέα της αυτοσχέδιας αυτής επίθεσης. Επέστρεψαν ξεκομμένοι άνδρες -που πιο πριν, λιγότερο από μια ώρα, το 'χαν βάλει στα πόδια από ένα σωρό μονάδες- αποδεικνύοντας ότι η γενναιότητα είναι εξίσου μεταδοτική με το φόβο. Κάποιοι τραυματίες πλησίασαν κουτσαίνοντας, ζητώντας την άδεια να πάρουν και αυτοί μέρος. Και φυσικά η δύναμη δεν θα ήταν πλήρης χωρίς μια ομάδα από τους ακατάβλητους πολεμιστές, τους Μαορί.

Αυτή, η πλέον ετερόκλητη από όλες τις ετερόκλητες ομάδες, συγκεντρώθηκε πίσω από την αφετηρία, ενός κακοτράχαλου δρόμου που είχε κατεύθυνση περίπου από βορρά προς νότο, με ένα λόχο σε κάθε πλευρά του δρόμου. Εμφανίστηκαν πάλι τα δύο τεθωρακισμένα του Farran με το αυτοσχέδιο πλήρωμα να είναι έτοιμο για δράση. Οι Kirpenberger και Farran μίλησαν· μετά ο τελευταίος φώναξε στο δεύτερο τεθωρακισμένο να ακολουθήσει. Εξαφανίστηκε στον πυργίσκο του και έκλεισε την καταπακτή καθώς το άρμα του είχε αρχίσει να κινείται προς τα εμπρός. «Οι Μαορί», όπως κατέγραψε ο Forrester, «άρχισαν το πολεμικό τους τραγούδι, και όλοι οι άλλοι ακολουθούσαν το σκοπό. Ο θόρυβος ήταν απίστευτος». Αυτοί που το άκουσαν από μακριά, το σύγκριναν με το αλύχτημα των λαγωνικών. Τα υπολείμματα του 18ου Τάγματος υπό τον Αντισυνταγματάρχη Gray ενώθηκαν μαζί τους, ερχόμενα από άλλη κατεύθυνση.

«Το αποτέλεσμα ήταν τρομαχτικό» έγραψε ο Thomas. «Ένιωθες το αίμα σου να υπερβαίνει το φόβο και την αβεβαιότητα μέχρι που έμενε ένα ανεξήγητο, απερίγραπτο συναίσθημα ευθυμίας». Όρμησαν στο λόφο, περνώντας από ένα δρομάκι με μονώροφα και διώροφα λευκά σπίτια στις δύο πλευρές του δρόμου, χωρίς να μπορούν να ακολουθήσουν το ρυθμό των τεθωρακισμένων.

Καθώς χάθηκαν από μπροστά τους, ξαφνικά ξέσπασε ένας ορυμαγδός. Ο Kirpenberger θυμόταν «αναρίθμητα αυτόματα και τουφέκια να βάλλουν ταυτόχρονα, τις εκρήξεις των χειροβομβίδων, τα ουρλιαχτά, τις κραυγές· η οχλοβοή φούντωσε και έσβησε, και πάλι φούντωσε μέσα σε ένα τρομαχτικό κρεσέντο». Τα γυναικόπαιδα, βλέποντας για άλλη μια φορά το χωριό τους να έχει γίνει πεδίο μάχης, πήραν τον κατήφορο και το εγκατέλειψαν.

Σχεδόν μόλις έφθασε το τεθωρακισμένο του Farran στο κέντρο της πλατείας στην κορυφή του λόφου, μια αντιαρματική χειροβομβίδα το έπληξε στην πλαϊνή μεριά. Αφού βεβαιώθηκε ότι τα υπόλοιπα μέλη του πληρώματός του είχαν διαφύγει, ο Farran, που είχε τραυματιστεί βαριά, μόλις που κατάφερε να τραβηχτεί έξω. Από την προφυλαγμένη πλευρά του άρματος, τους φώναξε για να τους εμψυχώσει: «Εμπρός Νεοζηλανδοί, καθαρίστε τους!»

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Sandy Thomas, αφού χτυπήθηκε το άρμα του Farran, ο νεοφώτιστος αρχηγός πληρώματος του δεύτερου πανικοβλήθηκε και διέταξε τον οδηγό να στρίψει και να βγει από το χωριό. Λίγο πιο κάτω όμως, η φυγή του εμποδίστηκε από τη διμοιρία του Thomas η οποία προωθούνταν προς την πλατεία του χωριού. Ο αρχηγός του πληρώματος τους φώναξε να τον αφήσουν να περάσει. Ο Thomas αρνήθηκε και διέταξε τον οδηγό να γυρίσει πίσω, πράγμα που έκανε.

Η επίθεση δεν καθυστέρησε σχεδόν καθόλου. Οι Νεοζηλανδοί έκαναν έφοδο προς την πλατεία έχοντας εφ' όπλου την ξιφολόγχη τους, μήκους δεκαοκτώ ιντσών. Κάποιοι πέταξαν χειροβομβίδες στα παράθυρα των σπιτιών τα οποία κρατούσαν οι Γερμανοί. Άλλοι ορμούσαν σε κάθε αμυνόμενο που ξεπρόβαλλε. Στην πλατεία η ανταλλαγή πυρών ήταν φρενιτιώδης. Οι σφαίρες εξοστρακίζονταν πάνω στο «τεθωρακισμένο καροτσάκι» του Farran που το κουφάρι του κείτονταν άχρηστο και άψυχο. Ο Thomas, για να αποφύγει τον κίνδυνο να μείνουν ακίνητοι σε ανοιχτό χώρο, διέταξε τους άνδρες του να κάνουν έφοδο στην απέναντι πλευρά της πλατείας. Οι Γερμανοί που βρίσκονταν στα απέναντι σπίτια, είτε εξαιτίας της θέας των ξιφολογχών είτε εξαιτίας της απόγνωσης που είχαν οι Νεοζηλανδοί ζωγραφισμένη στα πρόσωπά τους, πανικοβλήθηκαν και έφυγαν. Μόνο μια ομάδα παρέμεινε ακλόνητη στη θέση της.

Αρκετοί άνδρες, μεταξύ αυτών και ο Farran, φώναζαν προειδοποιητικά καθώς διαγραφόταν το σχήμα κάποιου γερμανικού κράνους πάνω από κάποια στέγη. Ο Γερμανός πέταξε μια χειροβομβίδα, ενώ ταυτόχρονα ένας άλλος άνοιξε πυρ με ένα Spandau. Ο Thomas, με την πλάτη του σχισμένη από θραύσμα της χειροβομβίδας, χτυπήθηκε στο μηρό. Ένας από τους άνδρες του προσπάθησε να επιδέσει την πληγή αλλά ήταν πολύ μεγάλη και ένας πρόχειρος επίδεσμος δεν αρκούσε.

Σύντομα ο Kirpenberger έδωσε διαταγή για υποχώρηση. Η επίθεση είχε επιτύχει το σκοπό της και δεν ήθελε να χαθούν αναίτια άλλοι άνδρες, εφόσον, όταν υποχώρησαν οι Γερμανοί από το χωριό, είχαν αρχίσει να το πλήττουν με όλμους. Οι βαρύτερα τραυματισμένοι, μεταξύ αυτών ο Farran και ο Thomas, έπρεπε να μείνουν πίσω. Ένας από τους στρατιώτες του Thomas ο οποίος ήταν και αυτός βαριά τραυματισμένος στο πόδι, κατάφερε να τον τραβήξει σε ένα χαντάκι που προσέφερε μια σχετική προστασία. Οι εκρήξεις των όλμων δεν αποθάρρυναν τις γυναίκες του χωριού. Βγήκαν από τα υπόγειά τους για να δώσουν νερό στους τραυματίες. Ένα δωδεκάχρονο κορίτσι εμφανίστηκε δίπλα από τον Sandy Thomas με μια κανάτα φρέσκο κατσικίσιο γάλα.

Ο Kirpenberger διέταξε υποχώρηση σε μια Τοποθεσία στον Δαράτσο. Οι επιζώντες του Russell από το Νεοζηλανδικό Μεραρχιακό Ιππικό και οι τελευταίοι άνδρες του

Λόχου Καυσίμων του Λοχαγού Rowe που βρίσκονταν στο Ροζ Λόφο, κατόρθωσαν να απαγκιστρωθούν. Αυτοί ήταν ό,τι έμεινε από την 10η Ταξιαρχία του Kirpenberger.

Αυτοί που πήραν μέρος στην αντεπίθεση στο Γαλατά ποτέ δεν θα ξεχάσουν την αναπτέρωση του ηθικού που ένωσαν. Ίσως θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως έκρηξη θυμού για την υποχώρηση, τη στιγμή που ήταν σχεδόν βέβαιοι ότι θα έπρεπε να είχαν κερδίσει τη μάχη. Οι Νεοζηλανδοί επέδειξαν με πολύ θεαματικό τρόπο τι θα μπορούσαν να είχαν καταφέρει αν είχε υπάρξει η δυνατότητα και η σωστή διοίκηση την κρίσιμη στιγμή, πριν από τέσσερις ημέρες.

Ο Kirpenberger –«κουρασμένος όσο ποτέ άλλοτε στη ζωή μου, τόσο πριν όσο και μετά»– με ασταθές βήμα και παραπατώντας στο σκοτάδι, προσπαθούσε να βρει τον αυτοσχέδιο Σταθμό Διοικήσεως του Inglis, ο οποίος αποτελούταν από «μια τρύπα στο έδαφος την οποία κάλυπτε ένας μουσαμάς». Οι περισσότεροι από τους διοικητές ταγμάτων είχαν ήδη συγκεντρωθεί εκεί. Ο Inglis πρότεινε άλλη μια αντεπίθεση, αλλά υπήρξαν αντιδράσεις. Μετά κατέφθασαν ο Συνταγματάρχης Gentry, Επιτελάρχης του Puttick και ο Συνταγματάρχης Dittmer, διοικητής του 28ου Τάγματος (Μαορί). Ο Dittmer προσφέρθηκε να αντεπιτεθεί και πάλι, αλλά μετά από μια συζήτηση ο Inglis κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ήταν πλέον αργά και το Τάγμα του Dittmer ήταν από τις τελευταίες νεοζηλανδικές μονάδες που ήταν σχετικά ανέπαφες. Δεν υπήρχε εναλλακτική λύση από την υποχώρηση, δημιουργώντας μια γραμμή που θα τους ένωνε με τα δύο αυστραλιανά τάγματα του Vasey, στην άκρη της Κοιλιάδας της Φυλακής. Παρ' όλο που κανείς δεν μίλησε για την αναπόφευκτη ήττα, όλοι γνώριζαν ότι η διαφυγή τους θα εξαρτιόταν για άλλη μια φορά από το Βασιλικό Ναυτικό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σ.τ.Σ.: Το σήμα του Ultra με κωδικό OL 27/464 που εστάλη το πρωί, στις 26 Μαΐου, ενημέρωνε για την πρόθεση των Γερμανών να το χρησιμοποιήσουν για αποβίβαση την επόμενη ημέρα.
2. Σ.τ.Σ.: Ο Student έφτασε στην Κρήτη πολύ αργότερα από τότε που τον περίμεναν. Νωρίς το πρωί, στις 22 Μαΐου, το Ultra (OL 17/411) ανέφερε: «προώθηση του Επιτελείου του XI Σώματος Αεροπορίας» στη γέφυρα του Ταυρωνίτη.
3. Σ.τ.Μ.: Υποκοριστικό των Νεοζηλανδών, εμπνευσμένο από το πτηνό που συναντάται στη χώρα αυτή.
4. Σ.τ.Μ.: Χαϊδευτική ονομασία των Βρετανών για τους Γερμανούς.

<http://bit.ly/ToNHP2>